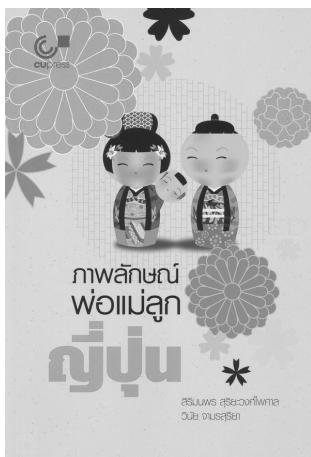


บทวิจารณ์หนังสือ ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น



ชื่อหนังสือ: ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น
ผู้เขียน: สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล
วินัย จามรสุนทรียา
ปีที่พิมพ์: 2563
สำนักพิมพ์: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จำนวนหน้า: 71
ISBN: 978-974-03-3974-8

หนังสือ **ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น** เป็นผลงานเขียนร่วมระหว่างศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีญี่ปุ่นโบราณโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านละครโนซึ่งกล่าวได้ว่าอาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญอันดับหนึ่งด้านละครโนในประเทศไทย และยังเป็นผู้แปลหนังสือ **ฟูมิโกะเดินทฤษฎีการละครญี่ปุ่นของเสะอะมิ** ด้วย และผู้เขียนร่วมคือผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินัย จามรสุนทรียา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา ซึ่งก็เป็นอีกท่านหนึ่งที่เชี่ยวชาญด้านละครโนและมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับละครโนมากมาย ผู้เขียนใช้ข้อมูลจากงานวิจัย 3 เรื่องคือ “ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกในบทละครโน” “ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกในบทละครโนต่างสมัย” และ “คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน” เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปใช้ศึกษาความคิดความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกชาวญี่ปุ่นและการแสดงความกตัญญูของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณที่ปรากฏในบทละครโน สำหรับงานวิจัยเรื่อง “คำกล่าวเกี่ยวกับพ่อแม่ลูกในบทละครโน” นั้นได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเด่น กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีพ.ศ.2556 เป็นการรับประกันคุณภาพเนื้อหาหนังสือเล่มนี้ในด้านวิชาการ แต่ผู้อ่านทั่วไปก็สามารถอ่านเข้าใจได้เนื่องจากผู้เขียนนำเนื้อหามาเรียบเรียงใหม่แบบย่อๆ ให้อ่านง่าย โดยผู้อ่านไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ภาษาญี่ปุ่นหรือวรรณคดีญี่ปุ่น

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 4 บท บทแรกเป็นบทนำ เริ่มจากการแนะนำละครโนว่าเป็นศิลปะการแสดงโบราณของญี่ปุ่น มีรูปแบบการแสดงที่สืบทอดต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยมูโรมะชิหรือราว 600 ปี องค์ประกอบของ

การแสดงมี 4 ประการ ได้แก่ การขับร้อง การร่ายรำ การบรรเลงดนตรี และการแสดงเรื่องราว ผู้เขียนอธิบายเกี่ยวกับนักแสดงหรือตัวละครที่สวมบทบาทการแสดงต่างๆ โดยตัวละครเอกส่วนใหญ่มีลักษณะหน้าาก เครื่องดนตรีจะมี 4 ชิ้นประกอบด้วยกลอง 3 ชนิดและขลุ่ย ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าการเล่นละครโนมีเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีเป็นจำนวนมากว่าเช่นนี้นักแสดงจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าละครโนเน้นจังหวะมากกว่าทำนอง ส่วนเวทีละครโนก็มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจหลายประการ เช่น มีต้นสนเรียงกัน 3 ต้นบริเวณทางเดินที่ออกไปยังเวทีใหญ่โดยเรียงตามความสูงจากต้นเตี้ยสุดด้านซ้ายไปยังต้นสูงสุดด้านขวาเพื่อให้เกิดมิติในการมองโดยต้นเตี้ยสุดจะดูเหมือนอยู่ไกลออกไป ผนังด้านหลังเวทีที่ช่วยเพิ่มการสะท้อนเสียงขับร้องให้ดังเนื่องจากการแสดงในอดีตไม่มีอุปกรณ์ขยายเสียงโดยจะวาดฉากเป็นรูปต้นสนขนาดใหญ่ 1 ต้นเสมอเนื่องจากเชื่อกันว่าต้นสนเป็นไม้มงคลและเป็นสัญลักษณ์แทนเทพเจ้า มีการวดสีขาวโรยไว้ที่พื้นด้านล่างหน้าเวทีเพื่อเพิ่มความสว่างแก่เวทีด้วยแสงที่สะท้อนจากกรวด สำหรับเครื่องแต่งกายของตัวละครนั้นจะดูภูมิฐานโอ้อ่าโดยไม่ต้องสมจริงตามบทบาท เช่น เสื้อผ้าของตัวละครกลับอยู่ในสภาพใหม่ส่งงามไม่ขอมช่อทั้งๆ ที่เป็นฉากที่ตัวละครกำลังเดินทางรอนแรมอยู่ ซึ่งในจุดนี้ก็คล้ายกับละครเวทีอื่นๆ เช่นกัน ส่วนในด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงจะมีน้อยชิ้นและสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ อาจมีเพียงพัดที่ตัวละครพกไว้โดยใช้พัดแทนถ้วยเหล้า หรือแทนขลุ่ย หรือนำเสา 4 ต้นที่มีหลังคาเล็กๆ ขนาดคนเข้าไปได้หนึ่งคนใช้แทนวัดหรือวัง พออ่านมาถึงจุดนี้ทำให้ผู้อ่านพอจะเห็นภาพของละครโนได้ว่าเป็นละครที่มีการใช้สัญลักษณ์ในการแสดงโดยผู้ชมต้องใช้จินตนาการคิดตามไปด้วยจึงจะเข้าใจในสิ่งที่นักแสดงต้องการสื่อความหมายบอกแก่ผู้ชม

ในตอนท้ายของบทนำ ผู้เขียนยังกล่าวถึงข้อสังเกตเกี่ยวกับบทละครโนสมัยหลังมูโรมะชิด้วยว่ามีบางเรื่องที่คล้ายกับบทละครโนสมัยมูโรมะชิ (ค.ศ.1336-1573) แต่วิธีการเล่าเรื่องและมุมมองไม่เหมือนกัน โดยผู้เขียนได้เล่าเรื่องย่อของบทละครโนหลายเรื่องประกอบการอธิบาย เป็นการแนะนำให้อ่านได้รู้จักละครโนหลายเรื่องไปในตัว ตัวละครพ่อแม่ในบทละครโนจำนวนหนึ่งมีอาการวิกลจริตเนื่องจากพลัดพรากจากลูก แต่ไม่ได้มีอาการคลุ้มคลั่ง แต่กลับร่ายรำได้อย่างงดงามขณะมีอาการวิกลจริตคิดถึงลูก ซึ่งเป็นจุดที่ฟังดูแปลกและน่าสนใจอีกจุดหนึ่ง

บทที่ 2 กล่าวถึงภาพลักษณ์ของพ่อและแม่ในบทละครโน ซึ่งมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวกเช่น เสียสละชีวิตเพื่อลูก ปกป้องลูก ตามหาลูก และภาพลักษณ์ด้านลบเช่น เป็นเหตุให้ลูกเสียชีวิต ทอดทิ้งลูก ตัดสัมพันธ์กับลูก เมื่อเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของพ่อกับแม่แล้ว แม่จะมีภาพลักษณ์ดีกว่าพ่อ โดยในบทละครโนที่แสดงภาพลักษณ์ด้านลบของแม่จะเป็นการแสดงพฤติกรรมร่วมกันกับพ่อ ในขณะที่เรื่องที่มีภาพลักษณ์ด้านลบของพ่อนั้นส่วนใหญ่แม่ไม่ได้มีส่วนร่วมด้วย นอกจากนี้ ในเรื่องที่มีการตามหาลูก ส่วนใหญ่ผู้เดินทางตามหาลูกจะเป็นแม่ ซึ่งเป็นจุดที่น่าสนใจเนื่องจากละครโนได้ชื่อว่าเป็นละครของผู้ชาย ผู้แต่งบทละคร นักแสดง และนักดนตรีล้วนเป็นชาย ละครโนสร้างขึ้นท่ามกลางโลกที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งอาจเป็นการสะท้อนแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและหญิงในสำนักปรัชญาขงจื้อและพุทธศาสนา แต่ทว่าละครโนกลับไม่ได้นำเสนอภาพลักษณ์ของพ่อให้ดีกว่าแม่ แต่นำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ตามอุดมคติซึ่งอาจขัดแย้งกับบรรทัดฐานที่โดยปกติแล้วไม่ว่าพ่อหรือแม่ก็น่าจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง แต่แม่ในละครโนมีภาพลักษณ์ที่ดีกว่าพ่อกว่าแตกต่างจากวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นที่บางเรื่องนำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของผู้หญิงเช่นทอดทิ้งสามีและไปมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับชายอื่น ผู้แต่งวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นจึงนำเสนอข้อบกพร่องของความเป็นหญิงหรือความเป็นแม่มากกว่าผู้แต่งบทละครโน ในตอนท้ายบทที่ 2 ผู้เขียนยังกล่าวถึงละครโนบางเรื่องที่แสดงความรักของพ่อแม่ที่เป็นสัตว์ต่อลูกด้วยเช่น พ่อแม่นกยูงย้อนกลับเข้าไปที่รังเพื่อช่วยลูกโดยไม่หวั่นตนเองขณะที่เกิดเพลิงไหม้ หรือนกกระเรียน

ใช้ปีกเพื่อให้ความอบอุ่นแก่ลูกในคำคืนอันหนาวเย็น เป็นต้น ซึ่งให้แง่คิดเตือนใจว่าแม้แต่สัตว์ที่มนุษย์เห็นว่ามีพัฒนาการน้อยกว่าตนก็ยังมีความรักความผูกพันต่อกันอย่างแน่นแฟ้น มนุษย์จึงควรให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์พ่อแม่ลูกมากกว่าสัตว์

เนื้อหาบทที่ 3 เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของลูกในบทละครโน ซึ่งมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวกเช่น เสียสละชีวิตเพื่อพ่อแม่ ดูแลและเชื่อฟังพ่อแม่ กตัญญูต่อพ่อแม่ซึ่งในบางเรื่องลูกถึงกับขายตัวเองเพื่อให้พ่อแม่มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายขึ้นหรือรับความทุกข์ทรมานแทนพ่อแม่ และภาพลักษณ์ด้านลบเช่น ไม่เชื่อฟัง ไม่ตั้งใจเรียน โดยผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นข้อสังเกตว่าผู้แสดงภาพลักษณ์เหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นลูกชายมากกว่าลูกสาว ซึ่งอาจเป็นเพราะบทละครโนปรากฏเรื่องราวของลูกชายมากกว่าลูกสาว ส่วนผู้รับผลจากพฤติกรรมของลูกนั้น พ่อเป็นผู้รับผลมากกว่าแม่ ซึ่งในจุดนี้ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิงอีกเช่นกัน ในบทนี้ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างให้ผู้อ่านได้เห็นภาพลักษณ์ทั้ง 2 ด้านคือทั้งด้านบวกและด้านลบของลูกที่ปรากฏในบทละครโน แต่ผู้วิจารณ์เห็นว่าหากมีการกล่าวถึงท้ายบทโดยหยิบยกเรื่องจำนวนภาพลักษณ์ด้านบวกของลูกที่มีมากกว่าจำนวนภาพลักษณ์ด้านลบอยู่มาก ก็น่าจะเป็นการช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาต่อไปยังบทถัดไปซึ่งผู้เขียนกล่าวถึงบทบาทของละครโนที่มีส่วนช่วยชี้นำหรือปลูกฝังให้คนในสังคมนำไปปฏิบัติ โดยการที่ละครโนปรากฏภาพลักษณ์ด้านบวกของลูกเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ก็น่าจะเป็นเพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้ชมได้เห็นถึงความกตัญญูของลูกที่มีต่อพ่อแม่และนำไปปฏิบัติตาม หากหยิบยกจุดนี้มากล่าวถึงท้ายก็จะช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาให้ต่อเนื่องกับบทถัดไปได้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 4 กล่าวถึงบทละครโนกับสังคม ผู้เขียนกล่าวถึงบทละครโนว่ามีส่วนชี้นำหรือใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังให้คนในสังคมนำไปปฏิบัติ เช่น การสำนึกในบุญคุณหรือการแสดงความกตัญญูของลูกต่อพ่อแม่ ประเด็นที่น่าสนใจคือบทละครโนสมัยหลังมูโรมะซิมักจะมีการนำเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งอาจเป็นการสะท้อนความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่แพร่หลายในสังคมสมัยนั้นผ่านละครโน หรืออาจเพื่อโน้มน้าวจิตใจคนในสังคมสมัยนั้นที่เริ่มห่างเหินจากศาสนาให้กลับมาให้ความสำคัญและศรัทธาในศาสนามากขึ้น ตัวอย่างเนื้อเรื่องที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มาเกี่ยวข้องเช่น ลูกกตัญญูได้รับการประทานสมบัติจากเทพเจ้าเป็นการตอบแทนความกตัญญู หรืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทำให้ตัวละครได้กลับมาพบกันอีกครั้งหรือฟื้นคืนชีวิตใหม่ การที่ผู้แต่งบทละครโนนำเอาความร่ำรวยมาเป็นผลตอบแทนความกตัญญูนั้น สะท้อนมุมมองของผู้แต่งว่าความร่ำรวยย่อมเป็นความปรารถนาทางโลกประการหนึ่ง นอกจากนี้ในบางเรื่อง ลูกสาวซึ่งมีความกตัญญูได้รับพรให้มีความงามเป็นสิ่งที่ตอบแทนความกตัญญู ในจุดนี้ก็สะท้อนมุมมองของผู้แต่งบทละครโนซึ่งเป็นผู้ชายว่าความงดงามเป็นความปรารถนาประการหนึ่งของผู้หญิง บทละครโนบางเรื่องนำเสนอเรื่องความอกตัญญูและผลเสียที่ได้รับด้วย แต่ผู้เขียนก็ชี้ให้เห็นว่าบทละครโนที่มีเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นผลของความอกตัญญูนั้นมีจำนวนน้อยกว่าเรื่องที่แสดงให้เห็นผลของความกตัญญูอย่างมีนัยยะสำคัญ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งบทละครโนเป็นผู้มองโลกในแง่ดี พยายามนำเสนอเรื่องราวในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ในตอนท้ายบทที่ 4 กล่าวถึงเรื่องบุญคุณ ธรรมชาติมนุษย์กับหน้าที่ โดยผู้เขียนได้หยิบยกบทละครโนบางเรื่องที่กล่าวถึงเรื่องบุญคุณ โดยบางเรื่องกล่าวว่าบุญคุณที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือบุญคุณของพ่อแม่ แต่ก็ก็มีบางเรื่องที่กล่าววว่าบุญคุณที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือบุญคุณของจักรพรรดิ นอกจากนี้ ยังมีบทละครโนบางเรื่องที่แสดงความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติของมนุษย์กับหน้าที่ โดยบางเรื่องตัวละครเลือกทำตามหน้าที่เช่นฆ่าลูกชายตัวเองเพื่อรักษาชีวิตลูกเจ้านาย แต่บางเรื่องก็เลือกละทิ้งหน้าที่เช่นตัวละครฆ่ามารที่ข่มขืนเพื่อรักษาชีวิตลูกตัวเอง เมื่อผู้อ่านได้อ่านมาถึงจุดนี้แล้ว ก็คงจะอดขบคิดไม่ได้ว่า หากตนเองต้องตกอยู่ในสถานการณ์เช่นเดียวกับตัวละครนั้นๆ แล้ว ควรจะเลือกหนทางเช่นใดดี

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหากระชับเข้าใจง่าย มีเรื่องย่อของบทละครโนหลายเรื่องแทรกอยู่ในแต่ละบท เป็นการแนะนำละครโนให้ผู้อ่านได้รู้จัก เนื้อหาหนังสือมีหลายจุดที่น่าสนใจ ทำให้อ่านได้อย่างเพลิดเพลิน แต่ในตอนท้ายของแต่ละบทหรือแต่ละหัวข้อ ผู้เขียนมักจะตัดจบไปโดยไม่ได้สรุปหรือกล่าวทิ้งท้ายอะไรไว้ ทำให้มีบางครั้งที่อ่านแล้วรู้สึกสะดุดอยู่บ้าง หากมีการสรุปเนื้อหาในตอนท้ายของแต่ละบทหรือแต่ละหัวข้อ และมีบทสรุปแยกเป็นอีกบทต่างหากท้ายเล่ม ก็น่าจะทำให้เนื้อหาหนังสือต่อเนื่องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บทละครโนเรื่องต่างๆ ที่ผู้เขียนหยิบยกมาต่างก็สะท้อนภาพความสัมพันธ์พ่อแม่ลูกชาวญี่ปุ่นและแนวคิดความเชื่อของชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งนักวิชาการและคนทั่วไป เนื้อหาบางส่วนเช่นการสำนึกในบุญคุณพ่อแม่หรือการแสดงความกตัญญูของลูกก็สามารถนำไปเป็นแบบอย่างปฏิบัติได้ นับเป็นหนังสือที่น่าอ่านอีกเล่มหนึ่งสำหรับผู้สนใจวรรณกรรมและการละครของญี่ปุ่น รวมทั้งผู้สนใจเกี่ยวกับครอบครัวและสังคมญี่ปุ่นทั่วไป



เอกสารอ้างอิง

สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล และ วินัย จามรสุนทรียา. (2563). ภาพลักษณ์พ่อแม่ลูกญี่ปุ่น. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Affiliation: Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Corresponding email: attayac@gmail.com